טיולים בסוכות

שאלה

רבים נוהגים לנצל את ימי חול המועד סוכות לטיולים. לשומרי השבת אין הזדמנויות רבות לטייל בארץ, מלבד חול המועד, וכן תנועות הנוער מנצלות את החופשה לטיולים שיש להם השפעה חינוכית גדולה על בני הנוער. האם פטורים המטיילים מסוכה או חייבים בה?

ב. ישיבת סוכה מצוה או איסור דירה מחוצה לה?

ונלענ"ד ששאלה זו תלויה בבירור גדרה של ישיבת סוכה בכל ימות החג, חוץ מהלילה הראשון, האם יש **מצוה קיומית** לשבת בסוכה, או **שיש איסור** באכילה מחוץ לסוכה. שאם נאמר שיש מצוה קיומית, אסור לאדם להפקיע את עצמו ממצוה. ואע"פ שאין מצוה חיובית לשבת בסוכה, אלא רק מצוה קיומית יש לדמותה לציצית שאם אינו לובש בגד של ד' כנפות מפקיע את עצמו ממצוה ובעידנא דריתחא ענשינן על עשה (מנחות מ"א ע"א, ועי' תוס' שבת ל"ב ע"ב ד"ה בעוון). אך אם נאמר שיש איסור באכילה מחוץ לסוכה, מאחר והולכי דרכים פטורים ואינם עוברים שום עבירה באכילתם מחוץ לסוכה, אין שום מצוה להתחייב באכילה בסוכה. ול"ד למחלוקת בעהמ"א והרמב"ן בשבת סופ"ק האם מותר לאדם להכניס א"ע למצב של פיקוח נפש בשבת, ששם עובר עבירה, אלא שדחויה השבת מפני פיקוח נפש, אין לו להיכנס לפירצה דחוקה שבה תידחה השבת בגללו. אך הולכי דרכים פטורים מהסוכה, משום שאין זו דרך דירה. כי גם כל ימות השנה הולכי דרכים אוכלים תחת כיפת השמים ואין שום נדנוד עבירה בכך. ורק אם נאמר שמצוה קיומית לאכול בסוכה, י"ל שאסור לו לפטור א"ע ממצוה.

והנה המנ"ח במצ' שכ"ה כתב שאכילה בסוכה ביתר ימות החג אינה מצוה. ותרץ בזה את קושיית התוס' בדף ט' א' למה נאמר "לך" לפסול סוכה גזולה, תפ"ל מצד מצוה הבאה בעבירה? ותרץ שמכיון שאין כאן מצוה חיובית לאכול בסוכה, אם הסוכה גזולה הר"ז כאילו לא אכל כלל, כי מצוה הבאה בעבירה פירושה שהמצוה אינה לרצון ה' בצורה זו, וכאילו לא קיים מצוה. אך במקום שאין מצוה אלא רק איסור לעבור עבירה, כגון לאכול מחוץ לסוכה בשאר ימי החג, העבירה אינה יכולה לבטל את מה שעשה, כי אין כאן מצוה כלל. ואכילתו בסוכה כזו אינה אכילה, אך ביטול מצוה אין כאן. ואין לומר שהעבירה מבטלת את המצוה, שהרי אין כאן מצוה כלל וכלל מעיקרא. משא"כ לאחר הלימוד מ"לך" הסכך הגזול הופך להיות כאילו היה פסול ונמצא שהאוכל תחתיו אוכל מחוץ לסוכה.

אולם הרבה אחרונים חלקו על הנחתו זו של המנ"ח. כגון ה"שערי יושר" לר"ש שקופ (שער ג' פי"ט), ה"לקח טוב" להר"י ענגיל (סוף כלל י"ב), והאתו"ד (כלל י"א), הגר"ח מבריסק (כפי שהביא בשמו נכדו הגר"ד בספרו על סוכה דף כ"ב א'), ועוד.

ג. מחלוקות המוסברות ע"י החקירה לעיל

ונראה ששאלה זו תלויה באשלי רבבי.

א. במאירי (דף כ"ה ריש עמ' ב') מובאת מחלוקת ראשונים, בינו לבין חכמי נרבונה אם אונן חייב בסוכה. לדעת המאירי אונן פטור מהסוכה ולדעת חכמי נרבונה אונן חייב בסוכה. ועיין פרמ"ג (סי' תר"מ א"א ס"ק י') שאונן חייב בסוכה משום שאכילה מחוץ לסוכה אינה ביטול עשה בשב וא"ת, אלא איסור אכילה בקו"ע ואונן פטור רק ממ"ע, אך אסור לו לבטל עשין בקו"ע. נמצא שנחלקו בשאלה זו המאירי וחכמי נרבונה.

ח. בסוכה כ"ו א' שומרי גינות ופרדסים פטורים בין ביום ובין בלילה. "וליעבדי סוכה התם ולייתבו? אביי אמר 'תשבו כעין תדורו', רבא אמר פירצה קוראה לגנב". ובתוד"ה פירצה: "לאו משום דלית ליה לרבא דרשה ד'תשבו כעין תדורו', דבריתא היא לקמן בפירקין (כ"ח ב')". ור"ל שגם לרבא יש הטעם של "תשבו כעין תדורו". אלא שסובר שכשאין הפסד ממון אין הצדקה לומר כאביי, שרק בגלל "תשבו כעין תדורו" יש לפטור שומר מסוכה.

מסתבר איפוא שבזה נחלקו אביי ורבא. לאביי אין מצוה לשבת בסוכה. יש רק איסור לשבת מחוץ לסוכה. ולכן סובר שכל שדרכו של אדם כזה להימצא בחוץ, אינו חייב בסוכה. כשם שכל ימות השנה אדם נמצא מחוץ לביתו, כך בסוכות הוא נמצא מחוץ לסוכתו. אך רבא סובר שיש מצוה לשבת בסוכה. ואע"פ שכל השנה הוא נמצא מחוץ לבית, בסוכות יש מצוה להימצא בסוכה, ורק כשיש הכרח שאינו יכול לעשות סוכה, בגלל הפסד ממון, אמרה התורה שפטור משום "תשבו כעין תדורו" (ועיין ריטב"א).

וזה דומה ממש לטיול בסוכות. לאביי פטור ולרבא חייב. והלכה כרבא שחייב בסוכה.

ולפי"ז סוכה דומה לציצית, שאע"פ שאם אינו לובש בגד של ד' כנפות פטור, מ"מ אסור לעשות סצדקי בידים להיפטר מציצית וכמבואר במנחות (מ"א א') במלאך שפגש את רב קטינא ואמר לו: " סרבלא בסתוא וסדין בקיטא, ציצית מה תהא עליה?" ומבואר שם דבעידנא דריתחא ענשינן על עשה. ושתי מצוות אלו חרי דומות זו לזו. גם בסוכה נאמר "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בנ"י בהוציאי אותם מארץ מצרים" כמו שנאמר בציצית "למען תזכרו"... ואיך יתכן שאדם ימצא בחג הסוכות במצב שבו לא ידע ש"בסוכות הושבתי"? ומן הראוי היה לנהוג כר"א שמשבח את העצלנין שאינן יוצאין מבתיהן ברגל.

וכן פסק באגרות משה (אר"ח סי' צ"ג), ועיין שש"כ (ח"ב פרק ס"ו הערה רכ"ג). ועי"ש באנ"מ שמבחין בין טיולים ליציאה למסחר בחול המועד, שמסחר הוא צורך ואילו טיולים אינם לצורך אלא רק לתענוג, ולכן אסור לדעתו לצאת לטיול בחוהמ"ס ללא סוכה. ולענ"ד יש לחלק בין חו"ל לא"י כפי שיבואר.

ד. היתר בדוחק משום מצות טיול בא"י

והנה למרות מה שכתבנו שראוי להימנע מלצאת לטיול בסוכות במקום שאין סוכה, יש גם מקום ללמד זכות על המטיילים בסוכות ונאלצים לאכול מחוץ לסוכה. כי לציבור הדתי אין הרבה הזדמנויות לטייל בארץ. בימות החול - עסוקים, בשבת אסור לנסוע ולטייל. נשאר בעיקר חול המועד שהוא הזמן הטוב ביותר לטייל בארץ, והרי יש מצוה לטייל ד' אמות בא"י, ובפרט לבני נוער שהטיול מחבב עליהם את הארץ (ועי' רמב"ן גיטין ב' א' וחי' ריטב"א שם שיש מצות חיבה לא"י).

ואע"פ שלא ניתנו מועדות לישראל אלא כדי שיעסקו בהם בתורה (עיין ירושלמי מר"ק פ"ב ה"ג). מ"מ מי שקשה לו ללמוד והוא מנצל את חול המועד לטיולים בארץ, **ולשם כך** שובת מעבודתו בחול המועד א"א לבוא אליו בטרוניות, ויש מקום לתת לו לצאת בחול המועד מביתו לטייל. ואין כאן עונג בלבד, אלא גם צורך במידה ידועה. ואעפ"כ נראה שבימינו יש פתרונות נוחים להקמת סוכה. לא מיבעיא למי שנוסע ברכב, שיכול ליטול עמו "סכך לנצח" ועוד כמה אביזרים ולפרוס את הסכך בין שתי מכוניות (אלא שלשם כך צריך לדעת היטב את הלכות סוכה הרבות), אלא אפילו מי שמטיילים ברגליהם יכולים ליטול עמהם "סכך לנצח" ולהקים סוכה בזמן אכילתם. כמו כן אפשר להימנע מאכילת לחם או מזונות באמצע היום ולהסתפק בירקות ופירות וכדו' (ויש ביניהם גם דברים משביעים, כגון קטניות, תפו"א, אורז, וכדו'), ובלילה לסעוד סעודה עיקרית, במקום בו יש סוכה או בחזרתם לביתם ולסוכתם. וע"י כך יתחנכו הצעירים לעשות כל השתדלות כדי לקיים את המצוות באהבה. ואדרבה, מצוה גוררת מצוה, מצות אהבת הארץ גוררת עמה את מצות סוכה במסירות נפש, ושתי המצוות תתקיימנה בשלמות.

ויהי בשלם סכה ומעונתו בציון.

שו"ע או"ח הלכות שבת סימן רמ"ח סע' ד

דְּלִדְבַר־מִצְוָה נָפַק יֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ: הגה יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ (טז) [טז] (לד) לִסְחוֹרָה אוֹ לִרְאוֹת פְּנֵי חֲבֵרוֹ, חָשׁוּב הַכֹּל דְּבַר־מִצְוָה, וְאֵינוֹ חָשׁוּב דְּבַר הָרְשׁוּת רַק כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְטַיֵּל. וְעַל־כֵּן נָהֲגוּ בְּקָצָת מְקוֹמוֹת לְהָקֵל בְּעִנְיַן הַפְּלָגַת הַסְּפִינוֹת (לה) וַהֲלִיכַת (יז) שַׁיָּרָא תּוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, כִּי חוֹשְׁבִים הַכֹּל לְדִבַר־מִצְוָה, (לו) וְאֵין לִמְחוֹת בְּיָדָן הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם עַל מִי שֶׁיִּסְמְכוּ:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

וְיֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, וְכֵן כָּתְבוּ שְׁאָרֵי אַחֲרוֹנִים: (לד) לִסְחוֹרָה. אֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ מְזוֹנוֹת וְהוֹלֵךְ לִסְחוֹרָה לְהַרְוָחָה. וְלִגְבּוֹת מָעוֹת מֵאֵינוֹ־יְהוּדִי שֶׁהוּא חוֹלֶה, כָּל עוֹד שֶׁאֵינוֹ גוֹסֵס לֹא מִקְּרֵי פִּקֵּידָא וַדַּאִית [מ"א]; וְהָאֵלֶּה רַבָּה מִקַּל בָּזֶה, דְּלֹא גָּרַע מֵהוֹלֵךְ לִסְחוֹרָה, וְעַל־כֵּן מֵתֶּר לְהַפְלִיג עֲבוּר זֶה בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְעַיֵּן לְקַמָּן בְּסִימָן שלט בְּמָגֵן־אַבְרָהָם סָעִיף־קָטָן יג וּבְמִשְׁנָה בְּרוּרָה שָׁם: (לה) וַהֲלִיכַת שַׁיָּרָא. וְדַעַת מָגֵן־אַבְרָהָם בְּשֵׁם כַּמָּה פּוֹסְקִים, דְּבַהֲלִיכַת שַׁיָּרָא אֵין לְהָקֵל: (לו) וְאֵין לִמְחוֹת וְכוּ'. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ לְהָקֵל (מז) אֵין כְּדַאי לְכַתְּחִלָּה לְהָקֵל, דְּכַמָּה פּוֹסְקִים סוֹבְרִים דְּבָעִינָן מִצְוָה גְּמוּרָה: